

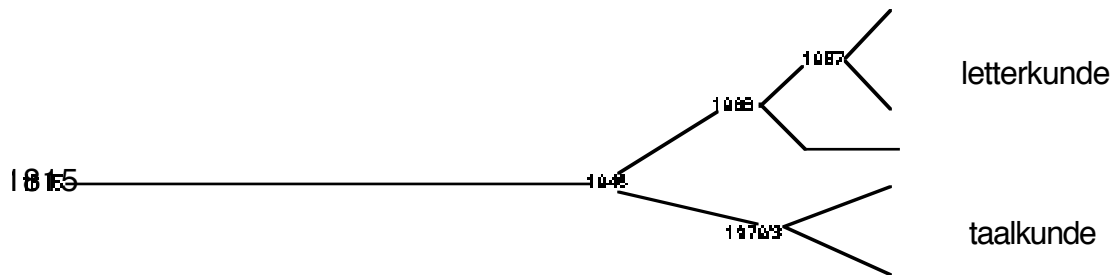
Ter voorbereiding op dit stukje heb ik een aantal eerdere bijdragen van neerlandici in VakTaal gelezen. De overheersende toonzetting is: men moet maar af van de neerlandistiek als vakgebied. Ik zal toch maar eens een tegengeluid laten horen.

Toen ik mijn oratie in 1980 hield, heb ik ernstig overwogen om alle oraties van mijn voorgangers op de leerstoel Taalkunde van het Nederlands eens na te lezen en een soort verslag te doen van de ontwikkeling van de Nederlandse taal- (en tot 1946 ook letterkunde) vanaf ongeveer 1815 tot 1980 (ik moet, omdat ik nu in het buitenland zit, alles helaas uit mijn hoofd doen, dus niet alle jaartallen die ik noem, zullen precies zijn). Het idee was na te gaan welke centrale onderwerpen er per generatie aan de orde werden gesteld, zodat ik daarmee de ontwikkeling van de neerlandistiek als vakgebied kon beschrijven. Maar ik vond het onderwerp van mijn oratie interessant genoeg om die speurtocht naar het verleden aan mijn opvolger over te laten. Dus wie weet.

Komt er voor mij een opvolger? Als het aan sommige neerlandici-columnisten ligt, niet. Althans niet een neerlandicus-taalkundige. Waarom niet? Omdat er binnen een vakgroep of een verzameling vakgroepen Nederlands zoveel specialismen zouden zijn. Dat is in feite het hoofdpunt van degenen die beweren dat de neerlandistiek geen toekomst meer heeft of zou moeten hebben. De neerlandicus-mediëvist heeft meer met zijn (oud-) Franse collega uit Montpellier te maken dan met de taalkundige in zijn eigen vakgroep.

Ik moet toegeven dat ik de realiteit van die laatste constatering wel moet erkennen: taalkundigen zijn voor veel mediëvisten wat vreemdsoortige lieden die aan de andere kant van een cultureel spectrum zitten, ver genoeg van de echte barbaren om er mee om te kunnen gaan, maar toch. Volgens mij, echter, verbergt zich achter de roep om de neerlandistiek op te heffen, dezelfde neiging die Nederlanders verhindert actieve cultuurpolitiek te voeren (het geklungel met de Frankfurter Buchmesse, zeg maar), als ook de neiging om binnen de universiteiten niet een verwoed gevecht te voeren met andere faculteiten om te overleven. Het schrijven van mooie, interessante en geleerde artikelen is wel een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde voor het universitaire bestaan. Men dient te knokken en de vuist dient maatschappelijk zichtbaar te zijn. En men moet aantrekkelijk zijn voor nieuwe generaties studenten. Degenen die de neerlandistiek willen opheffen, vertellen er nooit bij hoe ze als letterkundige sec denken te overleven.

Hoe zit het eigenlijk in andere vakgebieden? In Utrecht, om nog maar even op die oude oratiegedachte door te gaan, ziet het specialisatieplaatje op het niveau van de leerstoelen Nederlandse taal- en letterkunde er ongeveer zo uit :

Ik vermoed dat als je dergelijke plaatjes zou maken voor vakgebieden als medicijnen, economie en rechten, en ik denk ook wiskunde, natuurkunde, en psychologie, de vertakking niet alleen eerder in de tijd begint, maar ook veel rijker is. Een student medicijnen moet virologie doen en kinderspsychiatrie en die vakken liggen vermoedelijk nog sterker uit elkaar dan letterkunde en taalkunde. Toch hoor je hoogleraren medicijnen zich zelden afvragen (en zeker niet publiekelijk) of hun vak bestaansrecht heeft.

Nu zijn medicijnen (de dokter), de theologen (de dominee) en de juristen (de notaris) er in geslaagd om beroepsopleidingen te maken waaraan een maatschappelijk functionerende titel is geplakt (men is, geloof ik, bezig dat ongedaan te maken, want je moet toch wat als ambtenaar op een ministerie), en dat geeft ze toch wel een behoorlijke voorsprong, ook al omdat dat soort opleidingen weer verankerd zijn in allerlei maatschappelijke pressiegroepen. Bijna niet meer in te halen. In al die tijd vanaf 1815 zijn de neerlandici en andere taalspecialisten er niet in geslaagd om een vergelijkbare maatschappelijke buit binnen te halen. Waarom niet? Omdat men tevreden was met het opleiden tot leraar. Die tevredenheid is niemand van mijn voorgangers achteraf kwalijk te nemen, want blijkbaar was die situatie voldoende voor het vormen van de kwaliteitspyramide die een voorwaarde is voor het voortbestaan van een vakgebied of een conglomeraat van vakgebieden. De top van de pyramide kwam aan de universiteiten, de subtop op de middelbare school, terwijl anderen (niet noodzakelijk minder intelligent overigens) uitstroonden naar overheid en bedrijfsleven (uitgeverijen, e.d.). Dat was de situatie tot in de jaren zeventig en dat functioneerde min of meer redelijk. Nu die situatie drastisch veranderd is (waarom dat moest is mij nog steeds niet duidelijk, maar de didactici hebben er iets mee te maken), moet je niet direct gaan roepen dat de zaak beter kan worden opgeheven, lijkt me. Een ontwikkeling van zo'n 170 jaar moet je niet op grond van ervaringen van een paar jaar ernstig gaan verstoren.

De somberaars moeten zich ook realiseren dat de neerlandistiek in de periode vanaf 1815, zeg maar, een zeer bijzondere positie heeft gehad en nog steeds heeft. Zij heeft als broedplaats gediend voor vakgebieden die zich zijn gaan afsplitsen: bijvoorbeeld geschiedenis, een vakgebied dat nominaal onder letteren valt, maar dat natuurlijk allerlei disciplines buiten de letterenfaculteit herbergt (economie, sociologie, etc.). Taalbeheersing is ook zo'n potentiële afsplitsing. Wie enigszins rondkijkt in een universiteit, ziet onmiddellijk dat er allerlei studierichtingen ongeveer hetzelfde doen: communicatiekunde (letteren), communicatiewetenschap (sociale faculteit), bedrijfskunde (economie). Het zal nog wel een tijd duren, maar dan zullen er colleges van bestuur zijn die zich gaan afvragen of er niet wat

gebundeld zou moeten worden, zodat de genoemde hoofdinvalshoeken bij elkaar komen te zitten. Het begrip ‘faculteit’ komt dan op de helling, maar dat kan geen kwaad, lijkt me. De niet-bedrijfskundige restant van de taalbeheersing zal dan haar taak als deel van de rhetorica heel goed binnen de neerlandistiek kunnen blijven vervullen, en samen met de (zins-)grammatica de expertise op het gebied van taalanalyse voor haar rekening nemen.

Zijn de onrustige bewegingen, die de neerslag vormen van allerlei maatschappelijke stromingen en onderstromingen, verontrustend? Nee, ze zijn heel interessant. En het zou heel goed kunnen zijn dat de studie X-se taal en letterkunde in X-land, dus Nederlands in Nederland, bij uitstek de studie is waarin dat soort onrust altijd terecht komt. Wie de enorme uitspatting van talent op het instituut voor neerlandistiek in Amsterdam uit de jaren zestig heeft meegemaakt (en ik bedoel nu de generatie die aan het afstuderen was toen de democratisering toesloeg, want van de voormannen van de democratisering en de club daarna is weinig meer gehoord), weet waarover ik het heb. Anbeek had het er ook over, dus men leze er zijn stukje nog maar eens op na.

Wat echt verontrustend is, is dat de neerlandici als universitaire groep zo weinig politiek-maatschappelijke identiteit hebben of menen nodig te hebben, en dus ook geen maatschappelijke achterban. Maar er is een mogelijkheid in zicht. Nu Europa 1992 er bijna is, en er in de troonrede en het HOOP staat dat Nederlands zo belangrijk is, zijn we bijna weer terug bij de situatie rond 1815. Toen werd Nederlands ingevoerd uit politiek-maatschappelijke overwegingen in het kader van het Europese nationalisme: men wilde mensen hebben die weten hoe de Nederlandse taal in elkaar zit en men wilde kennis op het gebied van het culturele verleden, met name de literatuur en de geschiedenis. Grappig genoeg zijn we nu weer zover: de Europese eenwording verscherpt de maatschappelijke taak van de neerlandistiek omdat men bang is voor identiteitsverlies. Voor de taalkunde betekent dit een sterkere nadruk op het maken van woordenboeken, grammatica's, spellingsvoorschriften, e.d. Jammer genoeg hebben de individuele neerlandici nooit tijd om eens gezamenlijk hun maatschappelijk gewicht te laten gelden. Er zijn talloze maatschappelijke taken te bedenken, zeker op het gebied van taalautomatisering, waar de universiteit een primaire en in elk geval een opleidingsrol kan spelen.

Er is een ingewikkeld en langdurig proces nodig waarbij de overheid een grote rol moet gaan spelen (dus je kunt het met ons soort overheid wel vergeten, maar laat ik de gedachte toch maar uitwerken voor de taalkunde/taalbeheersing-kant van de neerlandistiek): er moet, via de politiek, maatschappelijke erkenning komen voor het belang van expertise op het gebied van taal en taalverkeer; de opleiding wordt verzorgd door de universiteiten in permanent overleg met overheid en bedrijfsleven; in ruil daarvoor zorgen overheid en bedrijfsleven dat aan de goed opgeleiden een behoorlijke maatschappelijke kans wordt geboden door in hun organisaties ruimte te scheppen voor taalexperts. Daarmee verkrijgt men een gezonde pyramide-opbouw doordat fundamenteel onderzoek op een juiste wijze

gekoppeld wordt aan maatschappelijke vraag, zonder —zoals in de jaren tachtig werd geroepen— ervan afhankelijk te moeten worden. Nu gebeuren dit soort dingen wel, maar noch overheid noch bedrijfsleven is erg geïnteresseerd in de output van een letterenfaculteit, inclusief de neerlandistiek die de overheid zo graag wil helpen. Een dergelijk takenpakket is ook voor de letterkunde te bedenken: als de Nederlandse cultuur de overheid zo lief is, is er heel wat te beheren, te verzorgen, te ontsluiten, e.d. Maar ja, daar moet je wat geld voor over hebben, en Nederland, het moet gezegd worden, is een zeer arm land.

De Nederlandse Taalunie had ons behoorlijk op weg kunnen helpen om zoiets voor elkaar te krijgen, maar helaas die vaart een totaal andere koers (zie mijn stukjes in *De Nieuwe Taalgids* in 1989 en 1990). Zolang de overheid het belang voor de bestudering van de Nederlandse taal- en letterkunde slechts met koninklijke lippendienst belijdt en niet inbedt in een actieve cultuurpolitiek, en ook niet actief meewerkt aan het tot stand brengen van een maatschappelijke voedingsbodem waarop experts kunnen opereren, zal het behelpen zijn nu de pyramideopbouw via een maatschappelijk erkende en bruikbare beroepsopleiding ernstig verstoord is. Maar dat is nog geen reden om de zaak op te heffen. Tenzij we net als Ritzen allemaal Engels willen gaan spreken.

H.J. Verkuyl,

Hoogleraar Linguïstiek, i.h.b. de Semantiek en de Taalkunde van het Nederlands Rijksuniversiteit Utrecht